

УДК:339.564:338.432(477.44)

Н.Ю. Фіщук, к.с.-г.н., доцент

Б.П. Фіщук, к.с.-г.н., доцент

Вінницький національний аграрний університет

ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ СЕЛА ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто сутність процесів відтворення трудового потенціалу, стан використання трудових ресурсів в аграрному секторі Вінниччини, стан та тенденції розвитку ринку праці. Акцентується увага на соціально-економічних факторах відтворення трудових ресурсів в аграрному секторі області.

Ключові слова: трудові ресурси, трудовий потенціал, ринок праці, попит, пропозиція.

Вступ. Сформуванню соціально-орієнтовану економіку України без подолання негативних явищ у соціальній сфері, створення нового механізму відтворення і використання трудових ресурсів неможливо. Значне місце в поліпшенні відтворення трудового потенціалу села відводиться саме соціально-економічним факторам. Практика останніх років свідчить, що як в країні в цілому, так і в окремих регіонах спостерігається значне зниження ступеня задоволення всіх потреб населення – від матеріальних до соціально-побутових та духовних. Занепад галузей соціальної сфери створив небезпечні умови для повноцінного відтворення населення, трудових ресурсів. Більшість невирішених соціальних проблем відчутно впливає на стан економіки, грає роль негативних чинників економічного зростання, а також спричинює загальне скорочення життя людей. Надмірна диференціація доходів, скорочення платоспроможного попиту, зростання прихованого та зареєстрованого безробіття, низький рівень заробітної плати та зростання заборгованості її виплат призводять до скорочення відтворювальних можливостей трудового потенціалу. Головний фактор ефективності економіки – праця, опинився серед другорядних факторів економічного зростання.

Постановка завдання. В сучасних дослідженнях щодо проблем відтворення трудових ресурсів спостерігається значне зміщення акцентів з простого кількісного аналізу статеві-вікової динаміки працездатного населення і розподілу його за сферами діяльності на поглиблене вивчення закономірностей формування якісних характеристик робочої сили та змін у відтворювальному механізмі.

Проблемі вивчення умов і розробці практичної реалізації відтворення трудових ресурсів присвячено праці відомих вчених-економістів: Д.П.Богині, О.А.Бугуцького, С.О.Гудзинського, О.І.Здоровцова, В.І.Лишиленка, І.П.Мосіюка, І.В.Прокопи, П.Т.Саблука, Г.Г.Старостенка, В.С.Стешенко, В.К.Терещенка, Л.М.Чуйка, Л.О.Шепотько, О.В.Шкільова, К.І.Якуби, І.Г.Яремчука і ін.

Проблема відтворення трудових ресурсів сільських територій створювалась роками ланцюжком різноманітних політичних, соціальних та економічних причин і наслідків. Перебудова економічних відносин в умовах спаду виробництва, зміни форм власності, фактичне відсторонення держави від вирішення проблем села призвели до різкого зниження рівня життя населення. Світова фінансова криза лише додала свою «ложку дьогтю». Ситуація в аграрній сфері виглядає вкрай несправедливо. При відчутних темпах падіння основних макроекономічних показників в державі за останні два роки сільське господарство залишалось чи не єдиною галуззю, яка не допустила падіння обсягів виробленої продукції, валова продукція сільського господарства у 2008р. зросла порівняно з 2007 р.на 17,5%, а фінансовий результат діяльності за підсумками року становив 57,9 млрд.грн. За січень-вересень 2009 р. загальне виробництво продукції сільського господарства також зросло на 3,3%, у т.ч. у сільського-сподарських підприємствах – на 6,1%, а в господарствах населення – на 1,4%. [5, 8]. Та це ніяким позитивним чином не позначилось на показниках рівня життя селян, помітного відновлення доходів, втрачених внаслідок довгого періоду економічної кризи, не відбулося. Погіршилась структура та якість споживання населення. Реальна заробітна плата залишається на рівні, що не забезпечує необхідного споживання матеріальних благ, достатніх для відновлення фізичної та інтелектуальної здатності до праці. Якщо в середньому по економіці в 2008 р. заробітна плата знаходилась на рівні 1806 грн., то в сільському господарстві 1077 грн. За межею бідності знаходилось 18% сільських родин, а у 28% - сукупні витрати були нижчими прожиткового мінімуму [4, с.3; 10, с.131].

На жаль, Вінницька область не є виключенням, ми переконані, що різноманітні питання поліпшення умов відтворення трудових ресурсів, сприяння їх ефективному використанню, вимагають наукового дослідження і обґрунтування, займають особливе місце в загальному процесі оздоровлення економіки області. Від використання трудових ресурсів, зокрема економічно активного населення, залежать обсяги внутрішнього валового продукту, доходу та рівень життя людей.

Методологічні принципи такого дослідження ґрунтуються на розумінні сутності трудового потенціалу як потенційних запасів праці, сформованих в

регіоні в залежності від освітнього і професійно-кваліфікаційного складу зайнятого населення, рівня його мобільності, в повній мірі необхідно враховувати і демографічну складову формування трудового потенціалу.

Результати. Вінницька область – не тільки один із всебічно розвинених аграрно-промислових, а і культурно-історичних регіонів незалежної України.

Кількість населення - 1,68 млн. чол., (3,6% населення країни), в тому числі міського - 48,2%, сільського - 51,8%. Вінниччина – одна з шести областей, де питома вага чисельності сільського населення більша, ніж міського, і його зайнятість забезпечується в основному у сільському господарстві та суміжних галузях.

На 01.01.2009 року в області налічується 6 міст обласного значення, 27 районів, 3 райони в місті, 30 селищ, 662 сільських населених пункти.

*Таблиця 1. Основні показники соціально-економічного розвитку
Вінницької області*

Показники	2006	2007	2008
Валова додана вартість (у фактичних цінах), млн. грн.	11350	9350	8901
Основні засоби (у фактичних цінах, на кінець року), млн. грн.	32911	38283	29791
Доходи населення, млн. грн.	14788	19059	15176
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.	184,6	377,6	784,2
Обсяг реалізованої продукції промисловості (у фактичних цінах), млн. грн.	7828,1	10283,6	7828,1
Продукція сільського господарства (у порівняних цінах 2005 р.), млн. грн.	5447,6	5048,0	6352,9
рослинництва	3511,3	3118,0	4444,1
тваринництва	1936,3	1930,0	1908,8
Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах), млн. грн.	2494,5	3255,4	4751,8
Зовнішньоторговельний оборот, млн. дол. США	725,4	791,5	18044,8
К-ть постійного населення (на кінець року), тис. осіб	1679,4	1695,1	1688,4
Природний приріст, скорочення (-) населення, тис. осіб	-13,0	-12,7	-13,4
Кількість зайнятих (у віці 15-70 років), тис. осіб	722,6	726,8	789,1
Кількість безробітних (у віці 15-70 років, (за методологією МОП), тис. осіб	50,7	47,1	51,4
Рівень безробіття населення (за методологією МОП), %	6,6	6,1	6,3
К-ть зареєстрованих безробітних (на кінець року), тис. осіб	36,2	31,4	43,2
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	793	1028	1428

Область характеризується динамічною індустрією, потужним агропромисловим комплексом (АПК) та розвинутою транспортною системою. Народне господарство області є складовою частиною економіки України. Вінницька область поміж інших областей виділяється аграрним сектором та переробною промисловістю.

В цілому як домінуючі галузі народного господарства Вінниччини виступають машинобудування, промисловість будівельних матеріалів, ряд галузей легкої та харчової промисловості, бурякоцукрове і зернове виробництво, м'ясо-молочне тваринництво.

За обсягом виробництва валового національного продукту область посідає в 2008 році 12-те місце в Україні. В регіоні виробляється 5,7 % обсягу валової продукції сільського господарства України, в тому числі 6,3% рослинництва та 4,9 % тваринництва.

За виробництвом національного доходу з розрахунку на душу населення Вінниччина займає 16-ту позицію серед областей України. Це зумовлено, в основному, сільськогосподарською спеціалізацією. Близько 38% національного доходу по Вінницькій області виробляється аграрним сектором господарства.

Основні соціально-економічні показники Вінницької області загалом мають тенденцію до збільшення, в основному це такі показники як доходи населення, індекс споживчих цін, обсяг реалізованої продукції промисловості, інвестиції в основний капітал, зовнішньо-торгівельний оборот, що дає змогу сказати про стабільність розвитку області, її аграрної та промислової сфери, а також про підвищення даних показників для забезпечення кращого життя населення.

Безумовною істиною є те, що процес відтворення трудових ресурсів безпосередньо впливає на обсяги і якість пропозиції робочої сили на ринку праці, а також на формування ціни на неї тою мірою, в якій остання пов'язана з відтворювальною функцією в умовах вільного ціноутворення залежно від попиту і пропозиції. Основними показниками, що охоплюють відтворення трудових ресурсів, є: природний рух і мобільність трудових ресурсів, умови формування якісного складу, трудова активність та ефективність діяльності, рівень доходів та якість життя населення [10,с.131].

Світова фінансово-економічна криза негативно вплинула на ситуацію на ринку праці області. Якщо у січні-вересні 2008 року обсяги реєстрації шукачів роботи у базових центрах зайнятості області залишалися практично на рівні попереднього року, то у жовтні - листопаді вони збільшилися, у середньому, на 30%, в грудні - в 1,7 рази. Загальна чисельність незайнятих громадян, які перебували на обліку в обласній службі зайнятості протягом року, збільшилась, порівняно з 2007 роком, з 105,0 до 110,7 тис. або на 5,5%, у

т. ч. на кінець року - з 32,5 до 43,2 тис. осіб або на 32,8%.

Таблиця 2. Основні показники ринку праці Вінницької області

Показники	Роки				Прогноз
	2005	2006	2007	2008	2009
Середньорічна чисельність наявного населення, тис.осіб	1710,9	1694,5	1693,2	1670,0	1668,0
Економічно активне населення у віці 15-70 років, тис.осіб	971,1	958,3	960,2	966,8	969,0
Зайняте населення у віці 15-70 років (в середньому за рік) всього, тис.осіб	723,0	722,6	725,0	726,0	728,5
- в тому числі працездатного віку	650,6	653,3	660,0	664,3	667,0
Рівень зайнятості, в % до населення відповідної вікової групи:					
у віці 15-70 років	57,6	57,7	58,2	58,3	58,5
працездатного віку	65,9	66,2	66,7	67,0	67,2
Безробітне населення у віці 15-70 років, визначене за методологією МОП (в середньому за рік) всього, тис.осіб	52,4	50,7	48,5	48,0	47,7
- у тому числі працездатного віку	52,1	50,7	48,2	47,8	47,5
Рівень безробіття, визначений за методологією МОП, у відсотках до економічно активного населення відповідної вікової групи:					
у віці 15-70 років	6,8	6,6	6,5	6,5	6,4
працездатного віку	7,4	7,2	7,0	6,8	6,7
Співвідношення між середньорічною чисельністю безробітних, які користуються послугами державної служби зайнятості, та середньорічною чисельністю безробітних, визначених за методологією МОП, %	73,3	70,4	66,5	63,8	61,5
Чисельність зареєстрованих безробітних (на кінець року), тис.осіб	42,2	37,3	32,3	30,8	29,0
Чисельність працівників, які працювали в умовах вимушеної неповної зайнятості, тис.осіб	43,2	28,5	22,3	18,3	13,8
Рівень вимушеної неповної зайнятості працівників (у % до чисельності штатних працівників)	11,5	7,7	6,2	5,1	3,8
Розширення сфери застосування праці шляхом створення робочих місць, тис.осіб	21,4	24,5	25,0	25,5	26,0

За таких умов особливого значення набуває проблема регулювання зайнятості населення, формування ринку праці та запобігання масовому безробіттю. Для їх вирішення необхідне створення економічного механізму державного регулювання зайнятості населення, який би дозволяв більш ефективно використовувати трудовий потенціал. Ефективність зайнятості передбачає підвищення продуктивності праці, збільшення обсягів виробництва і скорочення витрат праці та матеріальних ресурсів на одиницю продукції [9].

Поки що рівень вивільнення робочої сили залишається досить високим, що частково пояснюється структурною перебудовою економіки регіону, однак основною причиною все ж таки є світова фінансова криза, яка призвела до припинення діяльності багатьох підприємств.

Слід відзначити інтенсивне скорочення сільського зайнятого населення. Темпи його скорочення в 1,5 – 2 рази вищі, ніж населення, яке проживає в містах. Масові звільнення працівників відбулись в окремих сільгосппідприємствах Іллінецького, Липовецького, Могилів-Подільського, Оратівського, Тиврівського, Тульчинського, Чернівецького, Чечельницького, Ямпільського та інших районів.

За формою власності переважна більшість вивільнено з приватних підприємств. Більше половини вивільнених – жінки, 39,6% - молодь до 28 років. За таких умов формування трудових ресурсів підприємств у час кризи варто розглядати як компроміс виробничого і адміністративно-територіального аспектів.

Поряд із ринковими механізмами має існувати механізм державного регулювання, що пом'якшує наслідки ринкової стихії. В умовах переходу до ринкових відносин необхідність такого регулювання багаторазово зростає. Пасивні заходи державної політики зайнятості у першу чергу орієнтовані на надання допомоги по безробіттю, але вона призводить до неефективного використання трудового потенціалу держави та фінансових ресурсів із фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

При переході до ринкової економіки істотно змінюється точка зору на ефективну зайнятість. На зміну загальній зайнятості приходить бажана зайнятість. Поняття повної зайнятості варто сприймати не як "загальну", а як "доступну". Іншими словами, зайнятість варто вважати повною, якщо кожен виявить бажання мати оплачувану роботу, має можливість одержати її із врахуванням своїх професійних здібностей [2, 6].

Зростання зайнятості населення в області стримує невисока якість частини існуючих та створюваних робочих місць. Насамперед, це стосується умов та рівня оплати праці: 44% заявлених роботодавцями службі зайнятості вакансій

пропонувалася з оплатою нижче прожиткового мінімуму, 51% мав рівень оплати праці у межах від прожиткового мінімуму до середньої по області зарплати, яка у 2008 році становила 1404 грн., і лише у 5% вакансій рівень оплати праці перевищував середньо обласний (рис.1).

Ринок праці, як і будь-який інший характеризується співвідношенням попиту і пропозиції. Порівнюючи попит і пропозицію робочої сили, слід відмітити, що особливо в сільському господарстві спостерігається надлишок робочої сили, не витребуваної в процесі господарського виробництва. Це зумовлює високі конкурси на вакантне місце при працевлаштуванні.

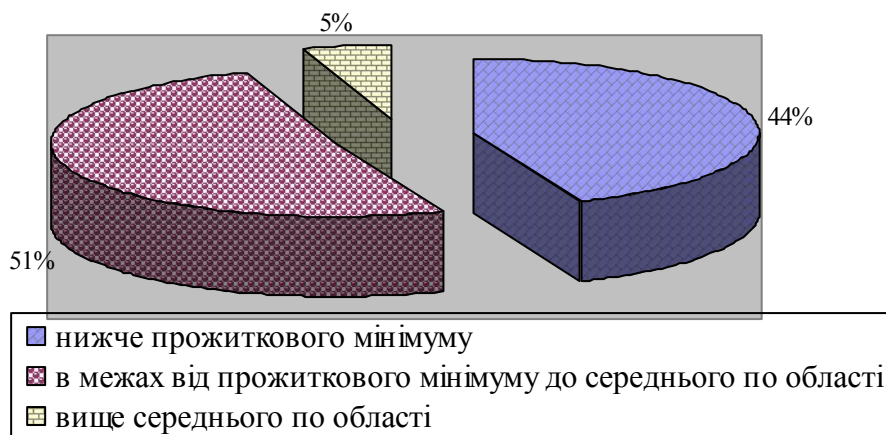


Рис.1. Структура створених робочих місць за розміром заробітної плати, %

Протягом року спостерігалася помітне зменшення попиту на працю - чисельність вільних робочих місць, дані про наявність яких надійшли до центрів зайнятості від роботодавців, зменшилася, порівняно з 2007 роком, з 67,5 до 58,3 тис. або на 14%.

Таблиця 3. Попит та пропозиція робочої сили на ринку праці

	Кількість зареєстрованих громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, осіб			Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць, осіб			Навантаження на одне вільне робоче місце, осіб		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Всього	56629	85630	90032	26100	67537	58254	14,3	15	39
в т.ч. в сільському господарстві	11086	16575	14624	372	325	162	28	51	90

Кількість претендентів на 1 вакансію з числа тих, що перебували на обліку в центрах зайнятості станом 1 січня 2009 р., зросла з 15 до 39 осіб і майже учетверо перевищувала середній показник по Україні. При цьому, навантаження на 1 вакансію з числа тих, що призначалися для працівників сільського господарства, становило 90 осіб.

Потреба підприємств в працівниках на порядок менша, ніж пропозиція робочої сили, тобто очевидним є дисбаланс ринку праці. 55% усіх вакансій припадає на робітничі робочі місця, з них 162 – у сільському господарстві. В середньому по області на одне робоче місце претендує 39 осіб, при чому на робочі місця, що не потребують спеціальної кваліфікації претендує 49 осіб, у сільському господарстві – 90.

Оптимальна модель відтворення трудових ресурсів в соціально орієнтованій ринковій економіці регіону передбачає формування конкурентноздатної робочої сили відповідно до попиту на неї, зайнятість всіх бажаних працювати, високопродуктивну працю економічно активного населення та адекватну її оплату, а також ефективну систему соціального захисту тимчасово незайнятого населення.

Таблиця 4. Співвідношення заробітної плати в сільському господарстві Вінницької області і мінімальних соціальних гарантій

Назва	2005	2006	2007	2008
Середня заробітна плата по галузі АПК України, грн.	296,54	373,59	499,17	1077,0
Середня заробітна плата в промисловості, грн..	752,6	954,2	1204,5	1618,0
Середня заробітна плата по Україні, грн..	806	1041	1351	1806,0
Середня заробітна плата по Вінницькій області, грн.	348,6	467,3	575,1	
Середня заробітна плата по галузі АПК Вінницькій області, грн.	597	793	1028	1404,3
Прожитковий мінімум для осіб працездатного віку, грн.	453,0	505,0	560,0	612,5
Мінімальна заробітна плата, грн.	332,0	400,0	450,0	560
Відношення заробітної плати по галузі АПК області до:	-	-	-	-
- середньої по галузі АПК України	2,0	2,1	2,1	1,3
- прожиткового мінімуму	1,32	1,57	1,84	2,29
- середньої по Україні	0,74	0,76	0,76	0,78
- мінімальної заробітної плати	1,8	1,98	2,3	2,5

Відносно заробітної плати слід зазначити, що в останні місяці 2008 року на підприємствах, в установах та організаціях області зафіксовано зростання

суми заборгованості з виплати заробітної плати, станом на 1 січня 2009 року вона збільшилася, порівняно з цією датою 2008 р., у 1,3 рази, у т. ч. на економічно активних підприємствах - у 4 рази. Кількість працівників економічно активних підприємств, яким не виплачено заробітну плату, зросла з 2,8 до 9,8 тисяч [7].

Не дивлячись на стабільну діяльність сільськогосподарських підприємств, ситуація в соціально-економічній сфері залишається вкрай непривабливою. Середній заробіток у 2008 р. залишається практично найнижчим серед усіх галузей економіки області. Все це свідчить про те, що заробітна плата не в повній мірі виконує одну з головних своїх функцій – стимулюючу, бо з кожним роком реальні розміри її внаслідок інфляції знижуються, а значить знижується ціна робочої сили.

Так, якщо в 2005 році середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві області становила 74% до середньої по Україні, 180% до мінімальної та 132% до прожиткового мінімуму, то в 2008 році, не дивлячись на саме підвищення заробітної плати, її співвідношення до середньої по Україні практично не змінилось - всього 78%, до середньої по галузі АПК країни ситуація погіршилась, а от до розміру мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму – змінилась на краще.

Вивчення умов формування і тенденцій зростання заробітної плати показує, що необхідно розробити концептуальні підходи до регулювання оплати праці як основи життєдіяльності населення і підвищення рівня життя.

Державна політика подолання кризи в сфері соціально-трудових відносин пов'язана з відновленням всіх функцій заробітної плати, нівелюванню диспропорцій в оплаті праці в державному та недержавному секторах економіки, оптимізації раціональної структури зайнятості тощо.

Інтенсивна міграційна рухомість демографічно активної і найбільш працездатної частини сільського населення є однією з основних причин прискорення процесу старіння трудових ресурсів сільського господарства, погіршення статево-вікової структури сільського населення тощо. Негативні тенденції, які домінували в системі відтворення сільського населення на початку 90-х років, переросли у демографічну кризу. Чисельність сільського населення Вінницької області за 2005-2008 рр. зменшилась на 47,9 тис. чол., або майже на 3 відсотки. Коефіцієнт народжуваності у 2008 р. в сільській місцевості становив 9,2 чол. на 1000 жителів, коефіцієнт смертності – 22,1 чоловік.

Демографічна складова, являючись однією із ключових процесу відтворення трудових ресурсів села, потребує додаткового і поглибленого висвітлення.

Висновки. Ми поділяємо точку зору багатьох авторів, що основу майбутнього ефективного відтворення робочої сили повинен скласти продуктивний тип зайнятості, який передбачає високу результативність трудової діяльності зайнятого населення Вінницької області. Формування оптимальної сільської зайнятості вимагає активного регулювання використання робочої сили між різними галузевими внутрігосподарськими кооперативами, виробничою і соціальною інфраструктурами.

Таким чином, на нашу думку, шляхами поліпшення соціального розвитку сільських поселень та відтворення трудових ресурсів Вінницької області можуть бути наступні:

- визнання пріоритетності відродження, інвестування аграрного виробництва з боку держави, що дозволить припинити вплив кваліфікованих кадрів та молоді;
- поліпшення роботи закладів соціально-культурного призначення. При цьому об'єкти невиробничої сфери повинні бути приватизовані з умовою збереження профілю використання об'єкта;
- пільгове кредитування молодих сімей, які працюють у сільському господарстві, для житлового будівництва;
- підвищення народжуваності;
- залучення в сільську місцевість малого та середнього бізнесу.

Література

1. Бойченко Є.Г. Вплив демографічних чинників на функціонування ринку праці // Україна: аспекти праці. - 2007.- № 8.- С.24-29.
2. Долішній М.І., Злупко С.М., Злупко Т.С., Токарний Т.Б. Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці (теорія і практика). – Львів: ІРД НАН України, 1997. – 340с.
3. Лишиленко В.І. Проблеми відтворення трудових ресурсів аграрних підприємств //Економіка України. – 1998. - №4. – С. 68-69.
4. Лузан Ю.Я. Напрями розвитку сільськогосподарського виробництва і соціальної сфери села / Ю.Я.Лузан // Економіка АПК.- 2009.- №7.- С.3-12.
5. Матеріали сайту Міністерства економіки — <http://www.me.gov.ua>.
6. Онікієнко В.В. Методологічні питання дослідження, відтворення трудових ресурсів регіону // Зайнятість та ринок праці. Міжвідомчий науковий збірник. – вип. 2, 2004 – 185с.
7. Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій

області // <http://www.vous.vin.ua/>

8. Сільське господарство України у січні-вересні 2009 року.// Агропрофі.- 2009.- №38 (088), 23 жовтня.

9. Стан ринку праці та соціальний захист незайнятого населення Вінницької області у 2008 році. Аналітично-статистичний огляд, Вінниця.- 2009.-81 с.

10. Ціхановська О.М. Соціально-економічні проблеми використання ресурсного потенціалу села // Економіка АПК. – 2006. - №8. –С. 131-133.

Summary

Recreation of labour resources of rural of Vinnytsya region. / N.U. Fischuk, B.P. Fischuk

The essence of processes of recreation of labor potential, conditions of using of labor resources in agrarian sector of Vinnytsya region, conditions and tendencies of development of labor market are considered in the article. Attention is paid on social-economic factors of development of labor resources in region agrarian sector.

Key words: labor resources, labor potential, labor market, demand, suggestion.

УДК 634:631.151.2:330.341.1

Л.О. Барабаш, к.е.н.
Інститут садівництва УААН

НАПРЯМИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ САДІВНИЦТВА НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Проведено аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку промислового садівництва України в умовах ринкових трансформацій. Обґрунтовано основні напрями інтенсифікації галузі для забезпечення раціонального використання її природно-економічного потенціалу та підвищення ефективності функціонування.

Ключові слова: інтенсифікація, садівництво, економічна ефективність.

Вступ. У продовольчому забезпеченні населення країни важлива роль відводиться плодам, ягодам і продуктам їх промислової переробки. В умовах